

CONSTITUȚIONALIZAREA DREPTULUI CLIMEI. PREMISE ȘI PROVOCĂRI

drd. Mircea M. DUȚU-BUZURA

Abstract

Officially recognising climate emergency and assuming the objectives of limiting average global temperature growth to 1,5°C and thus reaching climate neutrality assume and stimulate the process of consolidation of the constitutional grounds of the legal response to the challenges of climate change. Therefore an important part is played by recognising the right to a stable climate as a new dimension of the fundamental right to environment, and the consecration of the State and public authorities of the obligation to act against climatic disorder. The existing provisions regarding the environment need to be adequately particularised and completed in the field of climate, as a constitutionally protected value. The presence of the express mentions of the climate issue in approx. ten fundamental regulations and the ongoing initiatives, also the pertinent case law of certain constitutional courts, prove a general trend of the „climatisation” of law and a process of constitutionalising environmental and climatic issues.

Keywords: *climate law; right to a stable climate; right to environment; constitutionalising climate; climate change; environmental constitutional law.*

Obiectivul comunicării de față îl constituie observarea procesului de constituționalizare a climei și de „aclimatizare” a dreptului constituțional în sensul percepției și exprimării în textele legilor fundamentale și jurisprudenței constituționale a preocupării prioritare de protecție a climei. Circumscrișă constituționalizării mediului, problema cunoaște dezvoltări specifice, care merită tratate și prezentate ca atare.

1. Punerea problemei

Încorporarea constituțională de dispoziții privind mediul a fost denumită în diverse moduri: „constituționalism de mediu”, „constituționalism verde” și „constituționalism ecologic”, ideea fiind întotdeauna aceeași: modalitățile de consacrare constituțională a protecției mediului și consecințele asumării sale ca o valoare prezentă în relația cu legea fundamentală a statului. S-a subliniat că acest concept suferă încă în determinarea conținutului și a perimetrului său, dar s-au identificat

totuși mai multe repere de manifestare a lui, respectiv: consacrarea de drepturi privind mediul, recunoașterea de principii legate de dezvoltarea durabilă și afirmarea de funcții ori îndatoriri specifice, sau limitări ale drepturilor fundamentale din perspectiva exigențelor protecției mediului¹.

În prezent, acest constituționalism particular e marcat de șase tendințe principale: constituționalizarea protecției climei, recunoașterea de drepturi naturii², drepturile de mediu ale demnității, constituționalismul durabilității/sustenabilității, dezvoltarea constituționalismului de mediu la nivel interstatal și consacrarea de drepturi procedurale în materie de mediu. Aceste tendințe nu prezintă aceeași importanță și nu se concretizează cu aceeași intensitate. La nivelul doctrinei s-a ajuns la afirmarea existenței unei noi discipline științifice, dreptul constituțional al mediului, cu același titlu ca dreptul penal al mediului ori dreptul fiscal al mediului, aflat la intersecția dintre dreptul constituțional și dreptul mediului și cu o evidentă tendință de autonomizare. Începând din 2012, lucrările anglofone ale lui David Boyd în Canada³, apoi Erin Daly și James R. May în S.U.A.⁴ au fost primele care au abordat global problematica acestei discipline, iar în 2021 s-a publicat „prima lucrare în limba franceză ce tratează în mod general dreptul constituțional al mediului”⁵.

Protecția mediului prin prisma drepturilor fundamentale este una dintre principalele caracteristici ale constituționalismului de mediu, exprimată prin consacrarea dreptului la un mediu sănătos și echilibrat ecologic. Acesta apare într-un anumit sens ca un prim drept fundamental al omului, căci fără el omul - ca individ și specie - nu poate profita plenar de alte drepturi, fie ele civile, politice, sociale sau economice, oricât de bine ar fi consacrate și oricât de mult sunt garantate procedural.

Analiza mențiunilor exprese sau implicite privind mediul ne arată, că acesta este conceput ca un drept fundamental în aproape jumătate din constituțiile lumii și o treime dintre acestea cuprind dispoziții relative la drepturile procedurale în materie de mediu.

Din asemenea puncte de vedere generale, constituționalizarea dreptului climei și constituționalismul climatic ne apar ca un proces, aflat încă la început, dar în plină expansiune și cu mari perspective de afirmare de înscriere în textele legilor fundamentale de prevederi privind protecția climei. Este vorba mai ales de două

¹ Victoria Chiu, Alexis Le Quinio (dir.), *La protection de l'environnement par les juges constitutionnelles*, Avant-Propos, Editions L'Harmattan, Paris, 2021, p. II.

² Anca Ileana Dușcă, *Natura ca subiect de drept*, în Dreptul nr. 11/2020; Andrei Duțu-Buzura, *Natura ca subiect de drept: experiențe antro-culturale necesare ori/și progres juridic?*, în Pandectele Române nr. 6/2020, p. 49-56.

³ V.D. Boyd, *The Environmental Right Revolution. A Global Study of Constitutions. Human Rights and the Environment*, UPC Press, Vancouver, Toronto, 2012.

⁴ J. May, E. Daly, *Global environmental constitutionalism*, Cambridge University Press, 2016.

⁵ Marie-Anne Cohendet, *Droit constitutionnel de l'environnement*, Editions Mare&Martin, Paris, 2021.

provocări: consacrarea unui drept la climă stabilă, ca un aspect al dreptului fundamental la mediu și recunoașterea ca valoare protejată constituțional a climei, alături și împreună cu mediul în general și uneori în interdependență cu biodiversitatea.

Ca element component al mediului, clima și dreptul la climă stabilă se bucură de aceeași constituționalizare și protecție precum mediu și dreptul la un mediu sănătos și echilibrat ecologic, dar apariția și impunerea schimbărilor climatice ca o problemă globală prioritară au impus dezvoltări juridice specifice, inclusiv în planul dreptului constituțional⁶. Într-adevăr, schimbarea climatică este caracterizată drept „o amenințare existențială” în Preambulul Legii europene pentru climă din 2021; „urgență climatică și de mediu” a fost declarată la 28 noiembrie 2019 de Parlamentul European și apoi în peste 100 de state și în cadrul ONU, iar limitarea creșterii temperaturii medii globale la 2°C și dacă este posibil la 1,5°C în raport cu nivelurile preindustriale și atingerea neutralității climatice în 2050 sunt obiective general acceptate la nivelul țărilor și internațional. Nu în ultimul rând, Convenția-cadru privind schimbările climatice (1992) și Acordul de la Paris privind clima (2015) au peste 195 state-părți; problema climatică se bucură de o largă acceptabilitate civică și are o susținere științifică tot mai consistentă. Instituit în 1998, Grupul Interguvernamental privind evoluția climei (IPCC) realizează și publică periodic rapoarte în materie (ultimul în 2021-2022) care constituie baza științifică a răspunsului global la schimbarea climatică. Cu aceste premise, constituționalizarea climei a devenit o preocupare în plină afirmare, cu unele rezultate concrete și cu perspective evidente, iar „aclimatizarea” dreptului constituțional un proces în plină afirmare.

2. Constituționalizarea climei în dreptul comparat

De la apariția sa în cadrul fenomenului juridic, sub impulsul hotărârilor primei conferințe mondiale a ONU privind mediul de la Stockholm (1972), „constituționalismul de mediu” a cunoscut o dezvoltare continuă, sub influența hotărârilor summiturilor onusiene în materie și a impactului evoluției rapide a dreptului internațional, practic orice lege fundamentală adoptată sau revizuită după inaugurarea astfel a „erei ecologice” cuprinzând prevederi referitoare la domeniu⁷. Până astăzi peste 155 de state au recunoscut, sub o formă sau alta, dreptul la un mediu sănătos, în special în acorduri internaționale sau în constituțiile lor, legislația ori politicile publice⁸. Potrivit unor estimări recente, astăzi mai bine de 100 de constituții impun îndatoriri

⁶ Pentru problemă, în general, a se vedea: Mircea Duțu, *Dreptul climei. Regimul juridic al combaterii și atenuării încălzirii globale și adaptării la efectele schimbării climatice*, Ed. Universul Juridic, București, 2021, p. 224 și urm.

⁷ Mircea Duțu, Andrei Duțu, *Dreptul mediului. Curs universitar*, ed. a 4-a, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 120 și urm.

⁸ ONU, Assemblée générale, Conseil des droits de l'homme, Quarante-huitième session, pct. 48 *Droit à un environnement sûr, propre, sain et durable*, A/HRC/48/L. 23. Rev. 1, 5 octobre 2021.

de protejare a mediului, 40 dintre ele evocă dezvoltarea durabilă, „public trust” sau drepturile generațiilor viitoare, 30 recunosc dreptul la apă, esențialmente în țările în care aceasta este o resursă rară sau evocă resursele specifice, cinci enunță exigența energiilor regenerabile și zece merg până la a integra acțiunea contra schimbărilor climatice. Într-adevăr, de circa un deceniu asistăm la emergența unei „constituționalizări” a acțiunii climatice; în unele state (Belgia și Cuba, de exemplu) și chiar într-un stat federat (Bavaria, din Germania) se înregistrează evoluții reglementare și desfășoară discuții pertinente pe acest subiect. Chiar dacă o atare tendință de „constituționalism ecoclimatic” este încă embrionară, denotă o clară orientare a legiuitorului constituant de a lua măsuri de acțiune necesare presupuse de urgența climatică. Așadar, întâlnim referiri la climă în legi fundamentale precum cea a Venezuelei din 1999, Coastei de Fildeș (2016) sau a Thailandei (2017). În februarie 2019, cu ocazia unei reforme constituționale majore din Cuba, s-a și inserat o mențiune privind acțiune climatică; mai exact, pe lângă confirmarea referințelor purtând asupra protecției mediului (dreptul constituțional al mediului) și consacrand un nou drept al omului (dreptul de a se bucura de un mediu sănătos și durabil, ca drept subiectiv), noua lege fundamentală cubaneză a introdus un articol „16 f)”, care afirmă că Republica Cuba „promovează protecția și conservarea mediului, precum și răspunsul la schimbarea climatică (...)”⁹. Aceasta a devenit una din rarele constituții, care evocă „supraviețuirea speciei umane” în contextul amenințării climatice și afirmă necesitatea „de a eradica modelele iraționale de producție și de consum”. În plan material (substanțial), recente mențiuni privind acțiunea climatică sau protecția climei în constituții sunt foarte variabile de la un stat la altul. Niciuna nu consacră un drept subiectiv, un drept fundamental de a trăi într-un sistem climatic stabil, durabil. Referiri singulare, mai mult sau mai puțin precise încearcă să asimileze aspecte ale problemei ecoclimatice. Constituția Coastei de Fildeș, de exemplu, consacră protecția climei într-o dimensiune intergenerațională fără ca totuși să fixeze o obligație de mijloace pe seama statului (Preambul). Alte texte constituționale, mai generoase în referiri, dar nu mai consistente pe conținut desemnează contururile politicilor climatice sau/și de mediu (cea a Republicii Dominicane din 2015, art. 194; Nepalului, art. 51; Thailandei, art. 258; Vietnamului din 2013, art. 63). Constituția Boliviei recunoaște statul drept garant al dreptului la un mediu sănătos, care contribuie la securitatea climei, fără a stipula totuși o obligație explicită de a acționa pentru aceasta (2014, art. 45). La rândul său, legea fundamentală a Venezuelei afirmă o îndatorire fundamentală a statului de a asigura pentru populația sa un mediu favorabil (art. 127). Constituția Zambiei din 2016 a stabilit un cadru de acțiune climatică [art. 257 g)]. În fine, cea ecuadoriană, singurul exemplu de

⁹ Marie-Anne Cohendet (dir.), *Droit constitutionnel de l'environnement*, Editions Mare&Martin, Paris, 2021, p. 19 și urm.; Marta Torre-Schaub, *L'émergence d'un „droit à un climat stable”: une construction interdisciplinaire* în „Droit et changement climatique: comment répondre à l'urgence climatique?” sans la direction de Marta Torre-Schaub, Editions Mare&Martin, Paris, 2020, p. 63-67.

constituționalizare a dreptului naturii, este, fără îndoială, cea care prevede o obligație de luptă climatică, fiind cea mai clară (art. 144).

Desigur, se cuvine constatat, ca o concluzie pertinentă, că puține state au consacrat o obligație constituțională de mijloace și cu atât mai puțin una de rezultat privind acțiunea climatică, ceea ce impune o analiză complexă a textelor legilor fundamentale pentru a extrage posibilele semnificații pentru materia, care ne interesează, în așteptarea unui răspuns constituțional mai direct și mai consistent¹⁰. Un atare demers devine prioritar din perspectiva contenciosului climatic aflat în plin avânt și care poate oferi argumente și puncte de reper pentru dezvoltările viitoare în planul reglementărilor concrete. Apar însă și jurisprudențe constituționale semnificative, precum hotărârea Curții Constituționale a Germaniei din 29 aprilie 2021, care a declarat neconstituționale prevederi din legea germană pentru climă, în sensul insuficienței angajamentelor de reducere a emisiilor de GES până în 2030 și disproporții între acestea, ceea ce a afectat echitatea intergenerațională.

Totodată, devine deosebit de semnificativă adoptarea, mai ales în țări europene (Marea Britanie, Franța, Germania, Spania, Grecia ș.a.) a unor legi-cadru privind clima. Nu în ultimul rând, dreptul UE al climei joacă un rol important în acest context¹¹.

Evoluțiile înregistrate în planul reglementărilor de drept pozitiv și dezvoltărilor jurisprudențiale pertinente relevă mai ales emergența unui (unor) obligații generale a statului și autorităților publice de a proteja mediul și de a asigura stabilitatea climei, ceea ce constituie cu precădere temeiul juridic al invocării inacțiunii acestora în cadrul demersurilor judiciare. Dimensiunea constituțională și cea unional-europeană prezintă contururi tot mai ferme și conexe cu consecințe concrete și practice evidente, exprimate sub forma unei îndatoriri generale de ordin constituțional de a proteja și ameliora mediul inclusiv pe cale de interpretare, a stabilității climatice, cu corolarul său, neregresiunea în materie și, respectiv, principiul unional-european al progresiei constante a obiectivelor ecoclimatice.

3. Proiecte naționale de constituționalizare a climei

Impulsionate de nevoia unor intervenții pertinente și corespunzătoare la nivelul dreptului constituțional pozitiv în unele state europene se manifestă, în ultimul timp, preocupări și se desfășoară demersuri în sensul înscrierii acțiunii pentru climă în textul legilor fundamentale. Reprezentative sunt, în acest sens, experiențele belgiene și franceze.

În Belgia, un grup de universitari a prezentat, la începutul anului 2019, o propunere de lege federală zisă „specială”, cu un caracter cvasiconstituțional pentru a

¹⁰ Rahma Bentirou Mathlouthi, *Le droit à un environnement sain en droit européen*, Editions L'Harmattan, Paris, 2021, p. 53 și urm.

¹¹ Andrei Duțu-Buzura, „Constituționalizarea” climei și implicațiile sale asupra sistemului juridic. Cazul României, în *Dreptul* nr. 8/2021.

impulsiona adoptarea unei legi a climei pentru ansamblul regatului, care să reglementeze cu precădere aspecte de guvernanță și să fixeze obiectivele comune pe termen mediu și lung. Inițiativa s-a bucurat de o primire politică favorabilă și a angajat o dezbatere publică consistentă pe tematica dată. Consiliul de Stat a efectuat controlul prealabil de legalitate, apreciind că pentru fixarea de obiective comune la nivelul federației se impuneau anumite ajustări și de urmat piste instituționale specifice. În concret, se propuneau revizuirea art. 7 bis din Constituția belgiană în scopul de a se înscrie obiectivele și principiile climatice cu titlul de politică generală, așa încât, la prevederile existente „în exercitarea competenței lor, statul federal, comunitățile și regiunile urmăresc obiectivele unei dezvoltări durabile în dimensiunile sale sociale, economice și de mediu, ținând cont de solidaritatea între generații”, și să se adauge un nou alineat (2) potrivit căruia „ele cooperează în special în promovarea unei politici climatice eficace, conform obiectivelor, principiilor și modalităților stabilite printr-o lege adoptată cu majoritatea...”. Din păcate, propunerea legislativă constituțională nu a întrunit majoritatea calificată de 2/3 din voturi cerută pentru adoptare. Dar, exemplul cel mai elocvent rămâne, fără îndoială, cel francez.

4. Procesul de constituționalizare a dreptului climei cunoaște un impuls major din partea reglementărilor unional-europene pertinente

Preocupările și dezbaterile privind „constituționalizarea luptei climatice” au fost lansate în Franța în 2015, în preajma COP-21, care avea să conducă la încheierea Acordului de la Paris. În 2016 s-au concretizat într-o primă propunere de „lege constituțională vizând modificarea Cartei mediului și a Constituției Franței în scopul înscrierii acțiunii climatice”, care avea să cunoască mai multe variante, să fie înscrisă pe ordinul de zi a Parlamentului și în cele din urmă abandonate. Rămân însă relevante cel puțin trei probleme: asocierea mediului două la componente ale sale: schimbarea climatică și biodiversitatea, dispunerea prevederilor în cauză în structura constituției și formularea propriu-zisă a textului pertinent. Dacă în privința primului aspect toată lumea a fost de acord, că o asemenea ecuație trinomică e benefică și se impune, celelalte două au suscitât dezbateri vii. Plasarea temei în cuprinsul art. 34 al Constituției referitoare la atribuțiile Parlamentului a fost denunțată ca o încercare de „greenwashing constituțional”, o simplă normă de abilitare și de aceea s-a considerat potrivită adăugarea „adaosului climatic” la art. 1 al Constituției, alături de principiile fondatoare ale Republicii. În fine, conținutul textului climatic inovator a generat cele mai aprinse discuții. Printre formulări, cea mai acceptabilă a fost considerată cea potrivit căreia „Franța acționează pentru prezervarea mediului și a diversității biologice și contra schimbărilor climatice”. Ea a fost criticată ca insuficientă și s-a propus introducerea verbului „garantează”, care ar avea o semnificație mai puternică și ar fi în armonie cu vocabularul general al legii fundamentale. S-a replicat că o atare

redactare ar deschide o veritabilă „cutie a Pandorei” cu consecințe practice, fiind vorba de instituirea unei obligații de rezultat¹².

În varianta din 2019 se propunea înlocuirea lui „acționează”, care afirma că un principiu de acțiune, o obligație a statului la nivel național și internațional, cu „favorizează”, mai adecvat situației juridice și realităților actuale. Relevante rămân considerațiile exprimate în acest context în avizul din 21 ianuarie 2021 de Consiliul de Stat, în care se arată că „ținând seama de efectele potențial însemnate și larg nedeterminate rezultând din folosirea termenului „garantat”, se sugerează că se preferă termenul „prezervă”. Acesta permite, deopotrivă, să răspundă voinței guvernului de a întări exigența de mediu și de a ține cont de evoluția recentă a jurisprudenței Consiliului Constituțional, asigurând, totodată, o coerență cu Carta mediului, care folosește același termen în mai multe articole ale sale”. Aceeași înaltă instanță constituțională precisase în 2015, că termenul „favoriza” atunci când e folosit în Constituție nu are niciun sens juridic, nu e de natură a constitui un drept sau o libertate susceptibile de a fi invocate în cadrul unei chestiuni prioritare de constituționalitate. În orice caz, o atare revizuire, apreciază specialiștii domeniului, ar avea sens numai în măsura în care astfel s-ar prevedea o obligație de rezultat pentru stat și dreptul mediului și climatic ar deveni în acest mod mai efectiv. Altfel, ar fi vorba de o afirmare de principii, dar care, în realizarea semnificațiilor sale, nu ar însemna mare lucru. Abandonat deocamdată și din rațiuni electorale, proiectul rămâne în atenția doctrinei și are șanse de a fi reluat.

Astfel, considerentele și prevederile Regulamentului (UE) 2021/1119 circumscriu noul cadru de acțiune climatică, având în centrul său reducerea ireversibilă și progresivă a emisiilor antropice de gaze cu „efect de seră” problematicii generale a drepturilor omului, subliniind interacțiunile schimbării climatice cu starea acestora, semnificațiile produse în privința conținutului și exercițiului lor și sugerând, implicit sau explicit, dezvoltări necesare. Invocând „amenințarea existențială pe care o prezintă schimbările climatice” ca motiv esențial, imperativ pentru „un nivel de ambiție mai mare și o intensificare a acțiunilor climatice a Uniunii” asumate reglementării (Preambul punct (1)). Legea europeană a climei se erijează și într-un instrument juridic de promovare a exigențelor prezervării sistemului climatic ca o premisă a existenței și exercițiului deplin și efectiv al dreptului lor și libertăților umane fundamentale. În același sens își precizează rezultatele și prin plasarea adoptării noului act normativ în continuarea și precizarea preocupărilor unional-europene în materie ecoclimatică, în frunte cu declararea urgenței climatice și de mediu de Parlamentul European, adoptarea Pactului pentru climă (2021) ca mecanism de reformare, consultare și participare a publicului la stabilirea dispozitivului reglementar-instituțional de promovare a neutralității climatice li noului tip de

¹² Mircea Duțu, Mircea M. Duțu-Buzura, *Introducere în dreptul climei – Regim juridic complex și o inedită disciplină științifică*, în *Studii și Cercetări Juridice*, Anul 9 (65), Nr. 3 iulie-septembrie 2020, pp. 323-405.

dezvoltare energetică și economico-socială. Evocarea vocației documentelor adoptate în acest context, de „a proteja sănătatea și bunăstarea cetățenilor împotriva riscurilor legate de mediu și a impacturilor aferente”. (Preambul, punctul 2), a reduce „probabilitatea unor fenomene meteorologice extreme și de a atinge puncte de basculare” (Preambul, punctul 3) legate de climă, inclusiv „valurile de căldură, incendiile forestiere și inundațiile mai frecvente și mai intense, amenințările la adresa siguranței și a securității alimentare și a apei și apariția și răspândirea bolilor infecțioase” (Preambul, punctul 5), precum și relevarea interdependenței cu criza aferentă declinului biodiversității (schimbările climatice constituind a treia cauză ca importanță a acesteia) converg spre același scop al strânselor legături reciproce între situația drepturilor omului și starea generală a echilibrelor ecoclimatice tot mai amenințate de acțiunile antropice, inclusiv prin emisiile de GES și încălzirea astfel a climei. Nu în ultimul rând, prevederile punctului 6 din Preambul, unul dintre puținele texte exprese și integrale ale dreptului UE consacrate climei prevede că „Prezentul regulament respectă drepturile fundamentale și principiile recunoscute de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, în special articolul 37, care urmărește promovarea integrării în politicile Uniunii a unui nivel ridicat de protecție a mediului și îmbunătățire a calității sale și conformitate cu principiul dezvoltării durabile”. O asemenea raportare a Legii europene pentru climă, fie și în termenii unor considerente, dar cu o trimitere directă, expresă și într-o redactare cu accente ferme și precise denotă un pas reprezentativ în „climatizarea” domeniului.

După cum e cunoscut, de la 1 decembrie 2009, odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Carta a dobândit, pe această cale, o valoare juridică obligatorie și echivalentă cu cea a tratatelor constitutive. Dimensiunea sa codificatoare, în sensul receptării și exprimării prin reafirmarea a „drepturilor care rezultă în special din tradițiile constituționale și obligațiile internaționale comune statelor membre, Convenției Europene a Drepturilor Omului, Cartei sociale adoptate de Uniune și de Consiliul Europei, precum și din jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene și a Curții Europene a Drepturilor Omului” (Preambul) îi conferă, în același timp, un caracter deschis, de „intertext”, legat de alte texte „ trecute, dar de asemenea și din viitor. În această ultimă privință” fiind vizate deopotrivă interpretarea aferentă evoluțiilor care vor urma ale jurisprudenței (CEDO și CJUE) și premisele semnificațiilor reglementare pertinente. În același timp, acestea din urmă adaugă și consolidează rezultatele climato-ecologice ale prevederilor Cartei în drumul necesar consacrării depline a unui drept fundamental la mediu sănătos, echilibrat ecologic și stabil climatic.

5. Dreptul constituțional român al mediului și al climei

Apărut sub impuls internațional, accentuat și particularizat în cadrul integrării euroatlantice, procesul de constituționalizare a mediului în România se află într-un proces de „climatizare” cu precădere și din în urma adoptării Regulamentului UE

no. 2021/III9 din 30 iunie 2021 de instituire a cadrului pentru realizarea neutralității climatice (Legea europeană a climei). Dispozițiile Constituției Române din 8 decembrie 1991, mai ales în urma revizuirii din 2003 în materie, reflectă clar tendințe de „ecologizare”, cuprinzând dreptul la mediu, limitări ale celorlalte drepturi fundamentale în raport cu exigențele protecției mediului și îndatoriri în domeniu ale statului și autorităților publice¹³. Acestea au un caracter deschis, vocație evolutivă și perspectivă creativă, ceea ce le transformă în premise importante, în deja elemente constitutive și în constituționalizarea climei. Preluarea, transpunerea și prioritatea dreptului UE al climei influențează aplicarea și interpretarea dispozițiilor constituționale și legislative pertinente. Cu titlu preliminar se impune precizat faptul că, în concepția legislației românești (definiția legală prevăzută în art. 1 din OUG nr. 195/2005 privind protecția mediului), „mediul” și „echilibrul ecologic” cuprind și clima și echilibrul (stabilitatea) sistemului climatic. Textele Constituției României, republicată, privind în mod expres mediul sunt aferente art. 35 („Dreptul la mediu sănătos”), art. 44 alin. (7) [„Dreptul de proprietate privată”] și art. 135 alin. (2) lit. e) și f) [„Economia”]¹⁴. Așa cum rezultă din redactarea lor concretă și interpretarea constantă a jurisprudenței constituționale, prevederile legii fundamentale în materie de mediu au un caracter deschis, dinamic, ce poartă în sine germeii și evocă un discurs continuu, care asimilează protecția climei într-o stare latentă, dar indiscutabilă. O asemenea lectură se degajă și se impune mai ales din corelarea adecvată și interpretarea globală a reglementărilor constituționale pertinente. Mai întâi, este de domeniul evidenței că semnificațiile „dreptului la un mediu înconjurător sănătos și echilibrat ecologic” vor fi nerespectate/încălcate prin atingerile aduse acestora pe calea efectelor schimbărilor climatice. Considerațiile științifice ale acestei constatări au fost elaborate în Raportul IPCC din 8 octombrie 2018 care demonstrează că practicile antropice actuale au condus deja la creșterea cu 1,2°C a temperaturilor globale în raport cu nivelurile din perioada preindustrială, bulversând astfel sistemul climatic și favorizează sporirea frecvenței și intensității fenomenelor meteorologice extreme. Așadar, s-ar putea admite că dimensiunile extreme ale dereglărilor climatice violează dreptul la un mediu echilibrat ecologic. În plus, în virtutea drepturilor-creanță statul devine debitor al îndatoririi de a-și proteja cetățenii, pe „oricare persoană” de pe teritoriul său împotriva efectelor schimbării climatice. Funcția ecologică a proprietății, consacrată constituțional prin dispozițiile art. 44 alin. (7) din legea fundamentală potrivit căroră „dreptul de proprietate obligă

¹³ Livia Mocanu, Olivian Mastacan, *Constituționalizarea dreptului la un mediu sănătos în România*, St. de drept românesc, an 21 (55), nr. 3, p. 219-225, București, iulie–septembrie 2009; Petrică Trușcă, Andrada Trușcă Trandafir, *Dreptul fundamental al omului la un mediu sănătos în jurisprudența CEDO*, în Revista Transilvană de Științe Administrative 1 (23)/2009, pp. 97-120; Ovidiu Predescu, *Drepturile omului și ordinea mondială. Cum să trăim, într-o lume a schimbărilor excepționale*, Ed. Universul Juridic, București, 2019.

¹⁴ Pe larg și în același sens: Andrei Duțu-Buzura, *Constituționalizarea climei și implicațiile sale asupra sistemului juridic. Cazul României*, în Dreptul nr. 8/2021, p. 74-103.

la respectarea sarcinilor privind protecția mediului și asigurarea bunei vecinătăți...”, implică în mod indirect și aspecte legate de consecințele fenomenelor meteo extreme asupra bunurilor și în general ale constrângerilor legate de atenuare și adaptare la schimbarea climatică. În fine, prevederile art. 135 alin. (2) lit. e) („Statul trebuie să asigure: ... refacerea și ocrotirea mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic”) și lit. f) („crearea condițiilor necesare pentru creșterea calității vieții”) stipulează obligația economică a statului de a asigura stabilitatea climei ca aspect al menținerii echilibrului ecologic.

Potrivit jurisprudenței Curții Constituționale a României, prevederile textelor pertinente ale legii fundamentale consacră un drept fundamental la mediu sănătos și echilibrat ecologic (art. 35) și stabilește trei garanții constituționale ale acestuia: obligația rezultată din dreptul de proprietate la respectarea sarcinilor privind protecția mediului și asigurarea bunei vecinătăți ce incumbă proprietarului [art. 44 (7)], obligația statului de a asigura că mediul e refăcut și protejat, precum și că echilibrul ecologic e menținut (art. 135). De altfel, în continuarea unei poziții constante de promovare a semnificațiilor dreptului la mediu ca prioritară în raport cu exigențele altor drepturi prevăzute în Constituție, precum dreptul de proprietate ori dreptul la muncă, jurisprudența Curții Constituționale a statuat că revenirea, prin suprimarea unei garanții constituționale a dreptului la mediu sănătos și echilibrat ecologic, contravine limitelor revizuirii legii fundamentale. Plecând de la intangibilitatea constituțională a drepturilor fundamentale și a garanțiilor lor, s-a dedus, în mod implicit, neregresiunea în materie de mediu.

6. Concluzii

Cu asemenea premise de texte constituționale și jurisprudență aferentă, putem conchide că asimilarea problematicei climatice din perspectivă constituțională se realizează în dreptul românesc în cadrul reglementărilor privind mediul, care înglobează și clima, ca un element indispensabil, a cărui protecție se particularizează prin legislația specifică. În același timp și în continuarea și completarea acestei dimensiuni, caracterul deschis, evolutiv al dispozițiilor constituționale pertinente sub impactul din ce în ce mai intens al dreptului UE al climei, în frunte cu Legea europeană pentru climă, fac posibile și impun multiplicarea semnificațiilor protecției acesteia. Putem considera chiar că asistăm astfel la degajarea recunoașterii unui nou principiu general de drept purtând asupra dreptului de a trăi în condițiile unui sistem climatic stabil, sustenabil și propice vieții pe planetă cu dimensiuni intergeneraționale¹⁵.

¹⁵ Anca Ileana Dușcă, *Generațiile viitoare ca subiect de drept*, în *Dreptul* nr. 09/2020; Anca Ileana Dușcă, *Umanitatea ca subiect de drept*, în *Dreptul* nr. 10/2020.

CALITATEA DE PROPRIETAR AL UNUI IMOBIL – IZVOR AL POZIȚIEI DE GARANT

Cristina NICORICI

asistent universitar drd.

Facultatea de Drept, Universitatea de Vest din Timișoara

Abstract

It is well – known that not every inaction incurs criminal liability, but only the one that supposes failure to comply with a duty to act. In what regards the improper omission, Romanian Criminal Code regulates as sources of the duty to act, the law, the contract and the previous conduct of the subject. In the mentioned context, we can reflect in what manner the quality of owner of an immovable property could fundament the duty to act. The main goal of this article is to explore the diverse perspectives, of the literature and of the jurisprudence, from Romania and abroad, regarding the mentioned problem.

Keywords: *owner, immovable property, duty to act, improper omission, commission by omission.*

1. Introducere

Nu orice inacțiune a unei persoane poate atrage răspunderea penală, ci numai dacă există o obligație de a acționa, și această obligație este încălcată. Cu acest principiu în minte, principala provocare în cazul infracțiunilor omisive, mai ales a infracțiunilor omisive improprii este de a identifica sursele obligației de acționa. Calitatea de proprietar sau chiriaș a unui imobil a fost analizată, atât în doctrină, cât mai ales în jurisprudență din această perspectivă.

Calitatea de proprietar a unui imobil a fost analizată în spațiul juridic continental, inclusiv românesc, din diverse perspective: s-a analizat dacă simpla calitate poate atrage o obligație de a acționa, care ar fi răspunderea proprietarului dacă în imobilul său, cu știința sa, se comit infracțiuni, respectiv cum s-ar analiza răspunderea penală a făptuitorului dacă imobilul ar constitui un pericol pentru societate.

II. Calitatea de proprietar a unui imobil și pasivitatea totală

Perspectiva teoriei formale asupra izvoarelor poziției de garant ne îndeamnă să identificăm din articolul 17 C. pen. sursele din care izvorăște această obligație de a